

KRÓNIKA

Egyed Péter : Böhm Károly és helye a magyar filozófiai kultúrában

(A tavalyi évben volt Böhm Károly halálának a 100 évfordulója. A 2011. augusztusában Kolozsváron szervezett Hungarológiai Kongresszus keretében, az Erdélyi Magyar Filozófiai Társaság egész ülészakot szentelt Böhm Károly munkásságának).

Böhm Károly 1846. szeptember 17-én született Besztercebányán. Apja Böhm Gottlieb német (szász) kovácmester és állatgyógyász, édesanyja a nemesi származású Zsufay Anna volt. (Az igen karakteres evangélikus vallású és magyar tudatú család nyelve a német volt). Böhm Károly összes egykorú pájtásai, játszótársai, később barátai, akik mind magasztalva emlegették Böhm Gottlieb házában uralkodó példás rendet, vonzó békességet, melyek a munkásság, szorgalom, jámborság, egyetértés megingathatatlan szilárd alapjain nyugodtak. Ebben a légkörben fejlődött, nemesedett, acélosodott a hatodik gyerekként született kis Böhm Károly Gusztáv, aki azonban édesanyját már három éves korában elvesztette, s ettől kezdődően édesapja második felesége, Meczky Zsuzsanna és nővérei, Cecília, majd Teréz viseltek rá gondot. 1852 és 1854 között a besztercebányai osztatlan evangélikus népiskolában, majd 1854-től a az akkor reáliskolai profilú, igen jó hírnevű besztercebányai evangélikus gimnáziumban tanult 1862-ig. A latint és a görögöt igen szerette, franciát is tanult, anyanyelve ismeretesen a német volt. Ekkor – nem egészen egy év alatt - megtanult magyarul.

1862 és 1865 között a pozsonyi evangélikus Líceum eminens, ösztöndíjas tanulója volt. Ekkoriban német nyelvű költeményeket szerzett Rosenauer Károly hatására, és részt vett az akkoriban igen fergeteges pozsonyi diákéletben, melynek hatására egészsége erőteljesen megromlott. 1863 augusztus 10-én meghalt szeretett édesatyja, Böhm Gottlieb. Líceumi tanárai közül meg kell említenünk az Emericzy Lajos és a Frecska Lajos nevét (előbbi filozófia, utóbbi vallástanára volt), Böhm azonban nemigen volt velük melegegdedve, ezért egyre erőteljesebben fordult magán-stódiiumai felé, lefordította az Odüsszeia VI. énekét, saját Homérosz-, Curtius-, valamint Vergiliusz-kutatásokat folytatott, szerből és kevésbé sikeresen angolul tanult. A magyar irodalom jelei közül leginkább Vörösmarty munkásságában mélyült el, és a legnagyobb hatást rá Lessing drámai művei tették, de igen behatóan foglalkozott Goethe, Shakespeare és Schiller költészetével és esztétikai nézeteivel is. (Itt kell megjegyeznem, hogy ekkor alakultak ki azok a gondolatai, amelyek keresztyén hitét jellemezték, s amely szerint kizárólag a kinyilatkoztatás mélységi elfogadásából és felfogásából származhat Jézus áldozatának a megértése és követése, ez szolgál a hit alapjául és nem fogadható el olyan teológia, amely nem ebből indul ki.) 1864-ben írt, reánk maradt költeményei között találunk két allegóriát: „*Verzweiflung und Rettung*” (Kétségbeesés és menekülés) és „*Sturm und Frieden*” (Vihar és béke) címűeket. A kettő tulajdonképpen egy, mert a második az elsőnek rövidített átdolgozása. Tárnya: egy kétségbeesett ifjú öngyilkosságra szánja el magát, de megjelenik a Szerelem istennője, aki megmenti és az ifjú most már tovább akar élni. Ebben a szerelem hatalmát allegorizálta, mely az egész emberiséget fenntartja. A boldog szerelem jótékony hatással van az emberiségre, mert megnevesíti az emberek érzésvilágát, mert a szerelem az élet legszebb oldalait mutatja meg s olyan új világba vezet, melyben megfogamzik a szép és a jó, az igaz és a nemes dolog. Ezt a költeményt 1865. június 15-én rendezett iskolai ünnepélyen előadta. Maga szavalta. Nagy hatást ért el vele. A közönség hatalmas tapsban fejezte ki elismerését, míg a tanárok sorba kezét fogtak vele és melegen üdvözölték. Másnap még a helyi lapok „*Pressburger Zeitung*” és „*Wanderer*” is megemlékeztek róla, különösen ez utóbbi lap szolt nagy elismeréssel Böhm költői alkotásáról. Ezen költeményén kívül írásai között két eposzra is akadunk. Egyiknek „*Hermann der Cherusker*”, másinak „*Das Opfer*” a címe. Az elsőnek tárgyát Tacitus annaleseiből vette, ahol Hermannak leveretését olvasta. Erről Böhm éppen az ellenképet alkotta meg: Hermannak győzelmét a teutoburgi erdőben. Ez a költemény nem tiszta epikai mű, sok benne a lírai elem. Inkább hősi (heroszi) ódának lehetne elnevezni. Horatiusnak „*Aquila*” című ódája lebegett szeme előtt, amelyben rikítóan sok az eposzi vonás, mely szinte egészen elnyomja a lírait. (Megjelent az Aurorának 1865. november havi számában.)

Böhm Károly 1865-ben iratkozott be a pozsonyi teológiai fakultásra, és itt fordult erőteljesen a filozófiai felé. Elsősorban Herbart metafizikáját, majd Kant műveit és elsősorban *A tiszta ész kritikáját* tanulmányozta – akkor még nem tudta egész mélységében megérteni -, Schopenhauerrel ismerkedett, de Hegellel és Feuerbachhal is és továbbra is kitarott kedves Lessingje mellett. A teológia önképzőkörének vezető szereplője volt, aki rendkívül kritikusnak bizonyult társai munkáival kapcsolatban. Ekkoriban fogalmazta meg *Naplójában* híres szavait: „... Teljesen a filozófiának szentelem magam. De látom, hogy ez a mező egy végtelen mező, ahol már a leghatalmasabb erők küzdöttek, amelyek előtt az én erőm porba süllyed. És úgy szeretnék én nagyot alkotni. Dolgozni akarok. Legyen Magyarországnak is egy önálló filozófiai rendszere, amelynek eddig még hiányát érzi. Óh, ezek a tervek, amelyek lelkem előtt oly gyakran fel-fel merülnek, oly csábítóak, oly erőszakkal húznak,

hogy nem vagyok képes nekik ellentállni. Nekem kell Magyarországon a filozófiát új irányba terelnem, általam kell új korszakba lépnie. Ezt el kell érnem, kerüljön bármibe, vagy meg kell halnom.” És valóban ennek a programnak szentelte az életét! Böhm Károlynak ezek a szavai az Apáczai Csere Jánoséra rimelnek, aki híres enciklopédiájának előszavában azt a célt tűzte ki maga elé, hogy magyar nyelven akarja közölni a magyarokkal az összes tudományokat és ezen belül a filozófiát, mert ha ezt nem teszi meg és akadémiákat nem állít – ahogyan egy másik híres programatikus írásában megfogalmazta – ugyanabban a sárban fog fenteregni a magyarság, amelyben Ázsiából való kijövele óta volt. Háromszáz év nem volt elég ahhoz, hogy a magyar nyelvű filozófiai gondolkodás felvirágozhasson és ez a gondolkodó fők felismerése nyomán a magyar művelődés egyik legnagyobb problémájává vált, önismereti és önbecsülési kérdéssé. Ugyanis a német filozófusok egyik legnagyobbika, Georg William Friedrich Hegel a XIX. század elején megfogalmazta azt a gondolatot, amely szerint a filozófia a kultúra kvintesszenciája, lényege. Ugyanakkor az autonóm gondolkodás eszköze és esélye. Amint Böhm Károly majdan, a kolozsvári akkori Ferencz József Királyi Magyar Tudományegyetem székfoglalójában megfogalmazta, 1896. március 8-án – a Magyarországon immár kibontakozott részletes tudományos munkára utalva -: „Kétségbe essünk-e ezen részletes munkával szemben a filozófia egységesítő munkája felett! Bizonyára kishitűség lenne elhinni, hogy ez a filozófia életképtelenségének a jele. Sőt éppen ebből merítem a reményt arra, hogy a filozófia, amelyet mi még nem bírtunk nemzeti alakban megvalósítani, az alapos, részletes tudásból alapos és részletes alakban fog kikerülni. Mert a magyar néplélek természete éppen nem oka annak, hogy a tudományos filozófia soha nem virágozott. Amely népnek oly példabeszédei vannak, mint a magyarnak, annak lényegében rejlik a filozófiai ösztön s előbb utóbb győzelmesen fog megnyilatkozni. Különben is a tudomány általában nem ösztönszerűen és nem tudatosan működő népléleknek, hanem az öntudatos egyéni érznek az alkotása s ha tehát nálunk a filozófia nem volt képes önálló alakot teremteni magának, akkor ne a metafizikai néplélekre, hanem inkább az egyesek gyengeségére vagy tétlenségére hivatkozzunk.” Ma is helytálló útmutatás szépséges megfogalmazása: „...valamint a madár a léghen repül, a hal a vízben uszkal, úgy nélkülözhetetlen közege a szellemnek és egyedüli útja az igazságnak a gondolkozás szabadsága.”

Egy ilyen rövid emlékezésben alig lehet összefoglalni e pályának még csak legjelentősebb állomásait is. Immár azonban érthetővé válik Böhm Károly hatalmas vállalkozásának a hordereje, amellyel életét művének, a magyar nyelvű filozófiai rendszer megalkotásának rendelte alá, amellyel egyedülállóvá vált a magyar nyelvű filozófia és kultúra rendszerében. 1867 és 1869 között immár Göttingenben, majd Tübingenben a német filozófia fellegráiban hallgathatta a kor legjelesebb professzorait. 1870-ben nevezték ki a pozsonyi gimnázium valamint teológia filozófia-, filozófiatörténet- és teológia rendkívüli tanárává. 1872-ben először pályázott, sikertelenül a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem filozófia tanszékére, ahova akkor Szász Bélát nevezték ki. Pályája akkor más irányba ívelt: 1873-ban, a legnagyobb akkori akadémiai tekintélyek tekintélyek (például Hunfalvy Pál ajánlására) kinevezték a budapesti evangélikus gimnázium rendes tanárává. Ekkoriban kezdődött el széleskörű szakmai-tudományos publicisztikai tevékenysége: kritikák, recenziók, tanulmányok tucatjait közölte az *Ellenőr* irodalmi mellékletében illetve a *Magyar Tanügy* című lapokban. 1875 július 4-én szerelmi házasságot kötött Greguss Lujzával, aki azonban 1979 nyarán elhunyt és követte őt a sírba elsőszülött kislia, Richárd Imre is. Másik szeretett kislia, Ottó Károlyt Cecília nővére nevelte tovább. A nyolcvanas évek elején teljes energiájával és hivatalos felkérésre a gimnáziumi reform kidolgozásának szentelte magát, lélektani és logikai tankönyveket írt és a filozófiai középiskolai oktatásának a szisztémájával foglalkozott. A lipcsei Philosophische Monatshefte munkatársaként, valamint a saját alapításában megjelenő Magyar Philosophiai Szemlében filozófiai szakcikkkel százait jegyezte és közben dolgozott fő művén: 1883-ban megjelent *Az ember és világa* I. kötete (*Dialektika és alapphilosophia*), majd pedig 1892-ben ennek második része, *A szellem élete*. Itt természetesen nincs terem e mű tartalmi vonatkozásainak a kifejtésére: röviden csak annyit jegyezhetek meg, hogy Böhm Károly Kant, a pozitív és tudományos szellemet képviselő Auguste Comte, valamint Johann Gottlieb Fichte ismeretelméleti elképzeléseinek a felhasználásával dolgozott ki egy olyan filozófiai rendszert, amelyben a valóságot az öntudat projekciójával létrehozott *öntérként* kell felfognunk, és a tudat minden jelentésem elemét ebből magyaráznunk.) Amikor a kolozsvári egyetem filozófiai tanszékére (az egyetem tanári karának egyértelmű támogatása mellett) kinevezték, már a magyar filozófiai és tudományos élet vezető tekintélye volt, 1900-tól a Magyar Tudományos Akadémiának a levelező tagjává választották. (Közben 1885-ben sikerült úja családát alapítani: feleségül vette Márkus Margitot, akitől öt fia származott. Közülük kettő halt el fiatalon, a másik három viszont szép polgári pályát futott be: Ottó mérnök lett, Dezső tanár az ág. h. ev. főgimnáziumban Budapesten, János pedig orvos. Boldog, békés családi élete volt).

A mi számunkra itt most a legfontosabbak Böhm Károly kolozsvári évei. Erdély konzervatív fővárosában nagyon visszavonult életet élt. (1906 nyarán, nemzeti színű kokárdával azonban ő is az utcára vonult, amikor az akkori idők egyik legnagyobb botránya, a 48-as függetlenségi és szabadságpárt választási győzelmének megsemmisítése ellen kellett tiltakozni. Nem egyszer hangsúlyozta, hogy a francia gondolkodókban a politikai szabadság legjelesebb képviselőit tanulmányozta.) Hallatlanul lelkiismeretes tanárként percnyi pontossággal tartotta óráit, elsősorban a görög filozófia, kantianizmus és spinozizmus (kritika) tárgyköréből, vezette a bölcséleti foglalkozásokat a tanárképzőn. Emellett természetesen folytatta kiterjedt publicisztikai és szervező tevékenységét és éles tudományos vitákba bonyolódott például Apáthy Istvánnal, híres természettudós kollégájával, nem melleleg a 48-as párt egyik erdélyi vezéralakjával. Kíméletlenül éles kritikus volt ő is,

amellett azonban nagy empátiával egyengette a tudományos élet személyeskedő éleit. Kezdeményezője volt a Magyar Filozófiai Társaság létrehozásának, amelynek egyik első alelnöke is lett (1901-ben). Kolozsváron dolgozott tovább *Az ember és világa* további kötetein, amelynek az egyik legkarakteresebbike az *Axiológia* (értéktan) lett. Voltaképpen az értéktani munkásságához kapcsolódtak aztán tanítványai, az erdélyi teológia és filozófia jelesei, akik közül itt csak a Makkai Sándor református püspök és író, a Tankó Béla, vagy a Málnási Bartók György (a hagyaték ápolója, maga is jeles filozófus) valamint a fiatalabb nemzedékhez tartozó Tavasz Sándor és Varga Béla unitárius püspök nevét említem. Mindannyian, együtt alkotják azt a szellemi alakzatot, amelyet mind a mai napig kolozsvári iskola néven említünk, s amelynek alapján és Böhm Károlynak köszönhetően mindenki ide gondol gondol, ha a modern magyar filozófia térképén kezd keresgélni. És mindezt Böhm Károlynak és halhatatlan művének köszönhetjük, ezt a szellemi címet, amely előtt ma fejet hajtunk.

Böhm Károly nem érte meg az első világháborút, 1911. május 18-án, hosszas betegeskedés után halt meg Kolozsváron, Besztercebányán temették el. Művének kisugárzása ma is megvan, kutatjuk, tovább visszük az öntudattal, értékkel kapcsolatos gondolatait, Kolozsvár pedig hálásan ápolja a nagy magyar filozófus emlékét, aki a magyar rendszerfilozófia megalkotásával méltó helyre emelte a bölcséletet a magyar művelődésben. A Romániai Evangélikus Lutheránus Egyház, annak elöljárói, mint ahogy Erdély és legfőképpen Kolozsvár értő közönsége is nagyra becsülik és a magukénak vallják az evangélikus egyházhoz és annak intézményeihez ezer szállal kötődő Böhm Károly emlékét. Mindannyian köszönettel tartozunk dr. Adorjáni Dezső Püspök Úrnak, aki a kezdet kezdetétől kifejezte és messzemenően támogatta az emléktábla-állítás gondolatát.

Az ünnepi emlékbeszédhez az alábbi forrásmunkákat használtuk fel: Dr. Böhm Károly élete és munkássága. Kajlós (Keller) Imre szerkesztése mellett [...] I. II. III. Mikes International, Hága, Hollandia, 2006; [mek. Niif.hu/04200/04264/pdf/bohm_1.pdf]; *Böhm Károly székfoglaló beszéde a kolozsvári egyetemen (1896.március 8-án)* Szellem és élet IV.évf.4.sz. Kolozsvár, 1941 június 187-191; *Böhm Károly és a "kolozsvári iskola"* A kolozsvári Böhm Károly Nemzetközi Konferencia előadásai. Pro Philosophia, Kolozsvár –Szeged, 2000; Ungvári Zrínyi Imre: Öntételezés és értéktudat: *Böhm Károly filozófiája*, Pro Philosophia, Kolozsvár-Szeged, 2002.)

Elhangzott a kolozsvári főtéri evangélikus-lutheránus templomban 2012. január 21-én, délután. Ezt követte a Böhm Károly emléktábla – Kolozsi Tibor szobrászművész alkotása - leleplezése a Püspökség udvarán.

EGYED, Péter: Károly Böhm and His Place in the Hungarian Philosophical Culture

Festive speech presented on January 21, 2012 in the Lutheran Church at the main square of Kolozsvár in the memory of Károly Böhm, the founder of the Kolozsvár School of Philosophy.

Farkas Flórián : Eurázsiai Kaleidoszkóp 2013-2014

A 2013-2014-es évad során a következő előadások hangzanak el az Eurázsiai Kaleidoszkóp című ismeretterjesztő előadássorozat keretében, Hágában:

1. előadás	A kereszténység elfeledett első ezer éve	2013. szeptember 19.
2. előadás	Chalcedon kulcsszerepe a kereszténység dogmatikai és geopolitikai történetében	2013. október 16.
3. előadás	A kereszténység új súlyponteltolódása a 21. században	2013. november 14.
4. előadás	A kereszténység és Európa a 21. században	2013. december 12.
5. előadás	Az iszlám misztikus (szufi) háttér Elif Shafak regényeiben	2014. január 16.
6. előadás	Geert Kimpen: 'De kabbalist' - a zsidó misztika (kabbala) irodalmi köntösben	2014. február 13.
7. előadás	Mani (216–274) - a fény prófétája	2014. március 13.
8. előadás	Arius (250-336) - az észak-afrikai prezbiter és pap	2014. április 10.
9. előadás	A kereszties hadjáratok az arabok szemével	2014. május 16.
10. előadás	A kathar (albigens) hit és kultúra virágzása és elpusztítása	2014. június 12.

Az évad fő témája a kereszténység geopolitikai súlyponteltolódásai, valamint olyan kevésbé ismert témák, mint Mani élete és tanítása, Arius szerepe a kereszténység első évszázadaiban, a kereszties hadjáratok az arabok szemével, valamint az albigensek története és sorsa. Az évad közepén két művészeti előadásra is sor kerül, amelyekben az iszlám, valamint a zsidó misztika irodalmi köntösben való megjelenése kerül elemzésre.

Ezidáig két előadás hangzott el. Az elsőben azon keresztény egyházak története került terítékre, amelyek a Chalcedoni Zsinat (451) következtében eretnekeknek lettek minősítve és a birodalom határain túlra kényszerültek. Elsősorban a kopt egyház és a nesztoriánus egyház története került bemutatásra, kiemelve azt a hatalmas szerepet, amelyet ezek betöltöttek a Bizánci Birodalomtól keletre, valamint az antik műveltség átmentésében. A második előadás részleteiben tárgyalta azokat a dogmatikai vitákat, amelyek az első évszázadok egyetemes zsinatait uralták. Chalcedon előzményei valamint maga a Chalcedoni Zsinat részletesebben kerültek terítékre, történelmi, hatalmi környezetbe ágyazva.

Az előadások prezentációs anyaga, valamint a hanganyag a következő címen érhető el:

<http://www.federatio.org/ek.html>

FARKAS, Flórián: Eurasian Kaleidoscope 2013-2014

During the 2013-2014 season ten presentations will take place in the framework of the *Eurasian Kaleidoscope* private academy. The program (in Hungarian), the presentations including the audio material can be accessed at the following address:

<http://www.federatio.org/ek.html>

~ ~ ~ ~ ~

Tóth Miklós :

A magyar reformátusok egyetemes feladatai a Magyar Szellemi Hazában

Most, amikor a Nyugat-Európai Magyar Református Lelkigondozó Szolgálat hosszú idő óta újra Magyarországon összejön szokásos évi teológiai tanulmányi napjaira és a nyugat-európai munka áttekintésére, realizáljuk magunknak, hogy az egész magyar reformátusság helyzetét és feladatait kell áttekintenünk. Az egész magyar reformátusság alatt az egész földgömb magyar reformátusait értjük, tehát a Kárpátmedencéét és az egész földgömb magyar reformátusságát *együtt*. Miért? Azért, mert ez a realitás és ez a ma és a holnap realitása. Nekünk pedig kötelességünk a jövőbe tekinteni, mert annak, aki él és dolgozik, az igazi valóság a jövő. Erre a realitásra van alapozva a magyar reformátusság hivatalos átfogó szervezete: a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata, amely évi rendes gyűlését e hó 27-én tartja Balatonfenyvesen.

A mi hazánk a Kárpátmedence és a Földgömb együtt. Ezzel a szóval kell kezdenem előadásomat. Tudjuk, hogy ez így van. Ez nem valami időleges fejlemény, hanem a jövő útja. Erre kell berendezkednünk s feltenni magunknak a kérdést, milyen következményekkel jár ez a tényállás, milyen feladatokat szab ez reánk, magyar reformátusokra? Milyen feladatokat oszt ki az Úristen nekünk itt és most ebben a helyzetben, amely számunkra egy egész? Nekünk a jövőbe kell tekintenünk, de a jövőbe vezető stratégiai út a jelenből a multon keresztül vezet. A *multunkon* keresztül vezet. A multunk mint keresztyéneké ezelőtt 2000 évvel kezdődik Jézus Krisztus születésével, igehirdetésével, missziói parancsával, kereszthalálával, feltámadásával és mennybemenetelével s a Szent Lélek kitöltésével. Mi magyarok nem a semmiből jövünk. Mi nem most kezdjük a jövőt. Azt már elkezdtük több mint ezer éve, a honfoglalás előtt, majd folytattuk a keresztyénség nyugati formájának a felvételével, a reformációval, örökös küzdelmünkkel az emberi szabadságért, miközben az országban évszázadokra a Szent Korona Tana szerint egy emberi, keresztyén alkotmányos egyensúlyt teremtettünk meg, és folytatni fogjuk a messiás jövőjében is, ha megértjük helyzetünket és missziói feladatainkat egy ú. n. 'globális', azaz az egész Földgömböt átfogó világban. A mi világunkban. A 21. század új összefüggések, új lehetőségek, új feladatok százada, amelyben valósággá látszik válni Nietzsche szava 'Umwertung aller Werte' azaz 'Minden érték átértékelése'. Átértékelése, de nem elvetése. Mi magyarok történelemben gondolkodunk. A történelem pedig gondolatok egzisztenciális küzdelme Isten vezetése alatt az emberiség életében. Mi e gondolatok hordozói és egyben alkotói vagyunk. Azért egzisztenciális e küzdelem s mert az, egyben etikai. Számunkra, keresztyének számára a történelem a jövőbe mutató krisztusi missziói parancs végbevételének a dinamikus területe, amelyre rámege az életünk. Rá is kell mennie. Márton Áron, Erdély nagyhirű római katolikus püspöke e szóval szentelte fel papjait: 'Mártírrá szenteltek'. 'Mártír' tanút jelent, a mi keresztyén szóhasználatunkban vértanút. Tanuságot Krisztus mellett.

Ma a világon mindenki a gazdasági krízisről beszél. Senki sem beszél arról, hogy ennek az oka a szellemi krízis, amelybe magunkat behajszoltuk azért, mert mint társadalom hátat fordítottunk Istennek, hátat fordítottunk Krisztusnak. Globálisan. Berzsenyi szava minden emberre érvényes: 'Minden ország támasza-talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, Róma ledől s rabigába görbed'. 'A tiszta erkölcs', ez az emberi életgyakorlat kulcsszava. 'A tiszta erkölcs a keresztyén erkölcs', mert nincs is más 'emberi' erkölcs. Ettől a szótól viszolyog a mai 'globális' politikai világ. Sajnos ehhez hozzájárult az a keresztyén teológia is, amely e kettőt – azaz a 'keresztyént' és az 'emberit' megróbálta egymástól elválasztani, ami által önmagát kiiktatta a társadalmi valóságból a francia felvilágosulás egyházellenes politikai vallásának hagyván a pástot, amely soha nem tudott többet mondani mint a keresztyén etika. Ahhoz azonban, hogy e kettő egységét meglássuk, a keresztyén teológia magjához, az *Íge, a Logosz teológiájához* kell visszanyúlnunk, amely a görög filozófiából származik – amely egyben hasonló alap gondolatot fejez ki mint az indiai gondolkodás 'Vac'-fogalma -, azaz hogy az *Íge, a Logosz, a teremtő gondolat, a mindenség éltető szellemi lényege*. Avagy a János írása szerinti evangélium első versei szavai szerint: 'Kezdetben vala az Íge, és az Íge vala az Istennél és Isten vala az Íge... Minden ő általa lett és nála nélkül semmi sem lett, ami lett. Ő benne vala az élet, és az élet vala az emberek világossága.... És az Íge testté lett és lakozék miközöttünk s láttuk az ő dicsőségét mint az Atya egyszülöttének dicsőségét, mely teljes vala kegyelemmel és igazsággal.' (Jn. 1:1, 3-4, 14). Avagy ennek a legfontosabb szövegrészei görög eredetiben: 'En arché én ho logosz, kai ho logosz én prosz ton theón, kai theosz én ho logosz. Kai ho logosz sarx egeneto' Ez az *Íge, a Logosz, öltött testet Krisztusban*. Erről tanuskodnak az első nagy zsinatok hitvallásai Nicea óta, amelyek ránk is érvényesek. Csak fül kell ennek az univerzális, azaz egyetemes evangéliumnak a meghallására, amellyel mind az egyetemes emberi gondolkodás mind a keresztyén hit központjában vagyunk. Nekünk ma éppen azt kell felmutatnunk, hogy a keresztyén hit világa az egyetemes emberi etika teljessége, amely bele van írva a biológiai mindenség alapszerkezetébe s amely túsárnyalhatatlan. Mi ma az apológéták korát éljük 2000 év kulturális történelmi tanulságával. Mit teszünk ezzel a felismeréssel?

Jézus Krisztus evangéliuma központi gondolata az egyetemes szeretet. A szeretet pedig az érték teremtője. Ez az alkotásunkra való ösztönös reakció, amelyben önmagunkra ismerünk, azon öröme gerjedünk s alkotásunkat elől szívének szeretete. A szeretetnek ezen értékteremtő - és ezáltal közösségteremtő - szerepét ilyen módon Böhm Károly, a Kolozsvári Filozófiai Iskola alapítója mutatta fel kritikai bölcséleti kutatásai - számára váratlan és megrendítő -eredményeként. Ebből a filozófiai iskolából nőtt ki a Kolozsvári Theológiai Iskola. Ő és tanítványai, akik közül itt csak Málnási Bartók Györgyöt, Ravasz Lászlót, Tankó Bélát, Makkai Sándort, Kibédi Varga Sándort és Tavasz Sándort említem, protestánsok, legnagyobb részben reformátusok, erdélyiek, magyarok. A böhmi értékfilozófia szerint az értékek skálája kezdődik az élvértékekkel, folytatódik a haszonértékekkel, ezek felett az önértékekkel, amely mint logikai, etikai és esztétikai érték, azaz igaz, jó és szép jelenik meg. Mindezt betetőzi és teljessé teszi a vallási érték, a szent. Ez az értékvilág, amely tehát a szeretetből áll elő, felöleli az élet egészét. Később igyekszek világossá tenni, miért hívom fel erre az értékrendre a figyelmet.

Most nem az a célom, hogy ennek a teológiai konzekvenciáit részletesen feldolgozzam. Fontos azonban tudnunk, hogy ez a gondolat bennünket pontosan a János 1:1-hez visz vissza. Ebből az következik, hogy azoknak a nézete, akik a keresztyénség és az általános , emberi, 'humánus', etika között ellentétet kívánnak szítani, nem állja meg a helyét. Ez a felfogás, amely különösen Nyugat-Európában a 20. században dívott s sokhelyütt még mindig dívik, bennünket egy 'poszt-modern' teológiai világba, egyféle teológiai nihilizmusba, élettelen szellemi sivatagba vezet. Eredmény: a nyugat-európai templombezárások, a keresztyénségnek az emberi élet perifériájára való kirekesztése méghozzá keresztyén teológiai segédlettel. A keresztyén egyházak ebben a folyamatban egyféle eleve-vesztes fatalizmussal vesznek részt s ha valaki ezellen szót emel, az gyakran alig kap támogatást saját egyházai részéről. Aki a nyugat-európai egyházi képet ismeri, tudja, miről beszélnek.

Nos ez a kép ránk így nem illik, bár a kép nálunk sem gondnélküli! Jegyezzük meg magunknak, hogy ránk magyar reformátusokra építő munka vár mind a 'magyar' területen mind az általános emberi területen, így vallási területen is. Ez a mi univerzális missziói feladatunk. Ez a kettő egymás meghosszabbításában áll. Aki nemzetközi helyzetekben tevékenykedett, tudja, hogy a magyarok a született kapcsolatteremtők, összjáték-teremtők, diplomaták, vezetők. Nem is lehet ez másként, mondhatnánk, Európa közepén, olyan anyanyelvvel, amely minden körülötte levő nyelvtől idegen. Nekünk nagy beleélési képességünk van mások gondolkodásába s ezáltal diplomáciai és vezető képességeink folytán ténylegesen befolyásolhatunk nemzetközi fejlődéseket. Képesek vagyunk embereket megszólítani. Zsigmond, a király, a császár, aki mindenütt mint magyar király lépett fel, a Római Szent Birodalmat magyarokkal kormányozta. A magyar alkotmány maga a multikulturális együttélés példaképe. Ez a Szent Korona Eszme alapértelme, amely mint emberi együttélési rendszer nekünk a lelkünkbe van írva. A Szent Korona Eszme egyféle Európai Unió avant la lettre. Anglia készül arra, hogy 2015-ben megünnepelje a Magna Carta 800 éves jubileumát 1215-ből. Nos mi a magyar Magna Carta, az Aranybulla 800 éves jubileumát ünnepeľjük hét évvel később, 2022-ben. Szívvel remélem, hogy ünnepeľjük. Magyarország az Európai Kontinens első, a világnak pedig második törvényesen alkotmányos – ma így mondjuk: demokratikus – állama. Jó ezt észben tartani.

Ha a magyar képet szemléljük, abban mindúntalan egyféle védekező magatartás tárul szemünk elé. Ez így van a 16. század óta és helyzetünkben érthető. Bennünk azonban mindmáig megvan a sztyeppe, a honfoglalás, a terjeszkedés ösztönös lendülete. Ezt nem tudta belőlünk kiirtani semmiféle keleti és nyugati elnyomás. A mi útunk az előrehaladás útja. Az élet maga az öntranszcendálás, az önmagunkon való túlmutatás, a fejlődés. Nos éppen ebben kell az egyháznak, a magyar református egyháznak vezető és segítő szerepet betöltenie, hogy hívei érezzék: 'A mi egyházunk velünk van, minket segít előre az életben, a mindennapi életben'. Ezért adta ki a Nyugat-Európai Magyar Református Lelkigondozó Szolgálat tavaly gazdasági füzetét 'Könyvelés Mindenkinék', 'Banküzletek Mindenkinék', 'Biztosítás Mindenkinék', 'Számítógép Mindenkinék' cím alatt, amelyek honlapunkról letölthetők. Amikor ezt tesszük, akkor gondoskodunk arról, hogy a magyar reformátusok jó üzletemberek legyenek. Mert az üzletember teremt az új piacot, az új életlehetőséget. Nem kell mindenkinék üzletembernek lenni, de ha a gazdasági gondolkodást, a gazdasági kapcsolatteremtést bele tudjuk vinni híveink lelkébe, ezzel nekik további kiterjeszkedő életlehetőségeket nyújtunk *a maguk erejéből mindenütt a világon*. Max Weber nem ok nélkül állította, hogy a kapitalizmus a kálvinizmus gyümölcse, ha ez így kissé egyoldalúan is – bár mindazonáltal lényegében helyesen - van megfogalmazva. A protestantizmus általában a polgári takarékos életforma életető talaja, de a kálvinizmus adott ennek aktív strukturális eszmei keretet és motort a Soli Deo Gloria mindent összefogó koncepciójával. Gondoljunk mindig vissza arra, amit az Ígéről, a Logoszról hallottunk, amely egyetemes, rendszeres egészet jelent. Így állt elő a kálvinista nemzetek világhódító kifejlődése, amelynél Angliát és Hollandiát említtük elsősorban. Ezt azért is aláhúzzuk, mert magyar nyelvterületen sokan a gazdasági, az üzleti gondolkodásban valami nem tisztességes elemet sejtene. A magyar történelem sok törése következtében ez érthető talán, de el nem fogadható és semmiképpen sem általánosan igaz. A szigorú önfegyelem, a gazdasági élet lehetőségeinek maximális felhasználása, az etikai gondolkodás az, ami a világot átformálja és a jövőben is át fogja formálni. Mert ez benne van a szellem belső törvényszerűségében. Ezért említettem az ímént a Kolozsvári Iskola értékrendjét, amelyben a haszonérték mint szükséges alapérték eleve benne van, de amelynek a célja a 'szent' teljessége. Aki mindezt figyelmen kívül hagyja, az fantaszta és az isteni és emberi belső rendet felborítja. Teológiai nyelven szólva: Isten tervében a

világra ez benne van, mégpedig oly értelemben, hogy az igazság és a tisztesség egyetemes isteni erő, amely mindig győzedelmeskedik. Nekünk kötelességünk a gazdasági életben résztvenni, de nem abban beszenyeződni. Milliók járták és járnak előttünk ezt az utat példaként. Minderről magam is tanuskodhatok. Mi keresztyének szentek vagyunk annak minden élet-következményével. Ez a keresztyén életművészet a Soli Deo Gloria mindennapjai valóságában.

A magyarságot a török hódoltság és a Habsburg elnyomás idején két könyv tartotta meg, tartotta össze: *a Károli Biblia (1590) és Verbőczy Hármaskönyve (1514)*. Ezeket azonban olvasni kellett tudni. A reformáció legfontosabb fegyvere az iskola volt. A 17. században Magyarország lakosságának 80-85 százaléka protestáns, legnagyobb részét református volt. A reformáció a falvak ifjúságát szellemileg emelte fel, kulturális és társadalmi távlatot nyitott számukra. Megismertette az emberekkel, a hétköznapi emberekkel az írás, olvasás, számolás művészetét. Középiszkoláiban kiművelt emberfőt teremtett s azok mind a mai napig ilyen kiművelt emberfőket nyújtanak az egyháznak, a nemzetnek, a világnak. Ezek az iskolák küldték diákjaikat évszázadokon keresztül a reformáció országaiba további tanulásra, hogy hazatérve ismeretüket továbbadják. Ezzel ívelte át a reformáció a fojtogató Habsburg katolikus környezetet s bekapcsolta a magyarságot abba a 'nyugati-nyugati' világba, amely a világot vezette. Bethlen Gábor és I. Rákóczi György többek között ezen diákokból is szelektálta diplomatait. Velük üzött nemzetközi politikát. Ha mi pedig jól megnézzük, látjuk, hogy napjainkban magyar református gyülekezetek állnak elő *mindenütt a világon*.. Így kap formát az a gondolat, amelyet fentebb említettem: a mi hazánk a Kárpátmedence és a Földgömb.

Miért hozom elő itt mindezt? Azért, mert nézetem szerint a magyar reformátusság feladata nem a védekezés, hanem a támadás az egyház missziói és prófétai feladatának aktív teljesítése értelmében a Magyar Keresztyén Szellemi Hazában. A magyar református egyháznak rá kell kapcsolnia a reformáció korából ismert oktatási és szervezési vonalra. Nekünk a saját embereinknek az életben való maximális érvényesülés lehetőségeit kell nyújtanunk, amint már emítettem. A lelkeszeinknek könyvelési kurzusokat kell szervezniük, marketing-kurzusokat. A Kárpátmedencében és az egész világon. Tovább is megyek. Nekünk bele kell furkóznunk minden társadalomba és abban vezető pozíciókat betöltenünk. Tudom, hogy ez olyan országokban, amelyek mélyesen magyar-gyűlölők, mint például Románia, Szlovákia, Szerbia nem egyszerű, de megvalósítható. Sőt több! Megvalósítandó. Megvan az a veszélye is, hogy némelyek elveszítik a maguk magyar református keresztyén identitását. Nekünk magunknak kell gondoskodnunk arról, hogy ez ne történjék meg. Majd másképp lesz az, ha valaki megérti, hogy magyar reformátusnak lenni az ő érdekét szolgálja. Ez is rajtunk fordul, - mert végülis minden rajtunk fordul. Nekünk kell gondoskodnunk arról, hogy a magyar református a magyar reformátust keresse, megtalálja és támogassa a mindennapi életben. Ebből a gondolatból állt elő a Tanácskozó Zsinat tavalyelőtt kiadott kötete '*Magyar Reformátusok a Nagyvilágban*', amely csak a kezdet s amelynek éppen az a célja, hogy szerte a világon, a nagy Diaspórában megtaláljuk egymást, hogy 'egymásnak adhassuk a labdát'. Ha az embereink észreveszik, hogy ez a stratégia működik, akkor az magától értetődően gurul tovább. Már most is sokkal jobban működik ez mint ezelőtt 20-30 évvel s a jövőben még jobban fog működni. Stratégiai tudattal kell rendelkezniük, azt jól a fejünkben tartanunk és helyes taktikával kiépíteniük. A Diaspora és a Kárpátmedence egy egészet alkot és a jövőben mindjobban egy egészet fog alkotni. Mert az emberek bíznak egymásban. S hogyan áll elő ez a bizalom? Azáltal, hogy a telefonvonal mindkét végén *magyar református* áll. Ez a hitbeli közösség összeötvöz. Ez több mint a 'magyar' összetartozás. Aki vállalja, hogy református, vállalja az ezzel járó erkölcsi kötelmet. Tehát a másik bízhat benne. Nekünk nem egymással kell küzdenünk, hanem egymással dolgozni, pénzt keresni és pénzt okosan befektetni, egymásnak jó tanácsokat adni a világ távoli sarkaiban. Ebben van a jövődöng. Ez tudatos stratégia kérdése. Ezért nekünk a jelenlegi magyar kormány által beindított vonalat a Magyar Diaspóra Tanács területén aktívan támogatnunk kell. Jól jegyezzük meg magunknak, hogy az egyháznak minden területen kezdeményező szerepet kell vállalnia az emberek kreatív önkifejlése és boldogulása területén. Mi mindenütt jelen vagyunk és jelen tudunk és akarunk lenni Jézus Krisztus missziói parancsa következtében. A mi akcióterületünk a *minden* területe. Az egyháznak pedig építő, tanító, kapcsolatot teremtő és etéren vezető szerepet kell betöltenie az emberek életében. Ez a tevékeny keresztyén szeretet munkája. Ez a jövődöng útja.

Fel szeretném vetni egy *magyar keresztyén üdvtörténet* tudatos kidolgozásának a gondolatát is. Nekünk az Emese álmától, a Szent István-, a Szent László-legendáinkon, az erdélyi fejedelmekhez fűződő történeteinken, a szabadságharcainkon, költészetünkön keresztül egy óriási szent, bölcs keresztyén történelmünk van, amelynek a 16. század óta az egyik fontos eszmei motorja többek közt a 'Nyugat Védőbástyája' gondolata, amely – bármennyire romantikusan és idealisztikusan is, de nekünk egzisztenciálisan fontos – számunkra realitás volt és ma is az. Magyarország 1526-ban elköltözött a mennyországba, a Szent Magyar Szellemi Hazába, s azóta abban él, azóta csak abból érthető meg. Kik vagyunk mi? Történelmünk mely személyiségeiben ismerjük fel magunkat? Íme egy sorozat: a magyar szentek, IV Béla, a Hunyadiak, Balassi Bálint, Zrinyi Miklós, Bocskai István, Bethlen Gábor, II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Deák Ferenc, Arany János, Ady Endre. Ehhez sokat hozzá lehet tenni, de belőlük keveset elvenni. Hozzá a magyar történelmet mint keresztyén üdvtörténetet meg kell jelenítenünk. Mert a mi történelmünk keresztyén üdvtörténet, szent, tiszta eszmékért folytatott küzdelem. Mindezt össze kell gyűjtenünk, egy egészbe öntenünk, ki kell adnunk mégpedig annyi nyelven, amelyben magyarok, első, második, harmadik, tizedik generációsok élnek és gondolkodnak. *Mindezt az egyháznak kell kezdeményeznie és levezényelnie*. Ez mind ígérvetés.

Realizálnunk kell magunknak ezzel kapcsolatban annak a nagy jelentőségét, hogy a keresztyénség napjainkban mindjobban mint egy egész jelenik meg az emberek fejében és szívében, nem pedig egymással küzködve és így széttagozódva mint régen.

A teológiai oktatásunkat is át kell formálnunk olyan értelemben, hogy az lelkészeinket ezekre a gyakorlati feladatokra is előkészítse. Nézetem szerint ez a feladat elkerülhetetlen. Ezt nem másoktól kell tanulnunk, hanem magunkból kell létrehozunk, mert a mi számunkra jelenik az meg személyesen és mint egyház és nemzet számára egzisztenciális kötelező erővel. Nem másoktól kell ezt tanulnunk, hanem másoknak kell ezt tőlünk megtanulniuk.

Mindezt azonban nem kizárólag a magyarság számára illetve annak érdekében gondolom. Meggyőződésem, hogy az egész mai emberiségre különösen is érvényes Pál apostol szava 'A teremtett világ sóvárogva várja az Isten fiainak a megjelenését' (Róma 8:9). Ezek mi vagyunk. Ez a mi feladatunk. E szavak hozzánk szólnak, minket serkentenek akcióra. Ma.

Az emberiség mai szellemi krízise, amely nagyobb mint a gazdasági krízis, csak akkor oldható fel s csak akkor válhat az egész emberiség javára, lelki ujjászületésére egy új reformációban, ha visszanyúlunk a keresztyénségnek a János evangéliuma első része első verseiben megadott egyetemes emberi és *egyben* teológiai alapjaihoz, ha megértjük, hogy ily módon meg tudunk szólítani minden embert a földgömbön, ha nem teljesen elvakult és gyűlölettel telt mások iránt. Ha pedig erre nem leszünk képesek, akkor elnyel bennünket a színtelen neutralitás déibábkergetéséből előálló agresszív nihilizmus tömegvallása, amely az iszlám még agresszívebb tömegvallásával Európát aláassa, szétbomlasztja és szellemi kőkorszakba dönti. Az emberiség szellemi jövője pedig Európán fordul meg, amely organikusan kifejlődött társadalmi és kulturális nemzeti egységeknek a természetes összjátéka. Nekünk magyar református keresztyéneknek feladatunk van az egész emberiség felé a magunk szenvedéssel teli sorsa mélységeiben megtisztult, abban összegyűjtött erővel és kötelelességtudattal és azzal a bölcseséggel, amit összegyűjtöttünk azáltal, hogy Európa közepén élve minden népet igyekezzünk megérteni és meg is tudunk érteni, míg megbűnhődünk 'már a multat s jövőndőt', nem csak a magunkét, hanem másokét is. Jézus Krisztus missziói parancsa minden emberre érvényes. Ránk, akik az Ő nevét viseljük, mindenek előtt. Ravasz László – aki a mi Lelkigondozó Szolgálatunk jogelődjét útnak indította - egyik utolsó püspöki jelentése szavai szerint: "nekünk magyaroknak Kelet és Nyugat határán egy útunk van: Fölfelé!"

Ez a jövőnk útja, ez az emberiség jövődjének az útja, amely elkezdődött 2013 évvel ezelőtt – ezért számoljuk éveinket Krisztus születésétől - de amelyet az Atya elkezdett 'kezdetben' és végbevisz a Mennyei Jeruzsálemig. Ebben a mi feladatunk csak az Ő örök Ígéjének, azaz teremtő gondolatának a hirdetése szóval, tettel, szervezői munkával, politikai kiállással az élet minden területén, a mindennapok szürke munkájában, amin azonban a valóságban minden megfordul. Ezt jelenti a Soli Deo Gloria mindent átfogó gondolata. Ez az igazi univerzalitás, amely túlmutat minden 'globalitáson' s betölti a Mindenséget Isten dicsőségére

Erre a munkára hív el bennünket az Úr, az Egyház Ura ma és holnap és holnapután. Mi más lehet erre a válaszuk, mint 'Szólj Uram, hallja a te szolgád'.

Csákvár, 2013. július 20.

TÓTH, Miklós: Hungarian Reformed People in the World and their Mission

This presentation was held in Csákvár (Hungary) at the annual gathering of the Hungarian Reformed Pastoral Service in Western Europe on July 20, 2013.

